

Dziecko w rodzinie – pomagać, wspierać, interweniować

mgr Rafał Góra

Opracowane na podstawie artykułu Mirosława Karczmarka „Dziecko w rodzinie – pomagać, wspierać, interweniować” dostępnego w bibliotece szkolnej.

Sterkowiec 2009

Standardy prawa rodzinnego

Wartość rodziny jest wartością bezcenna. Pozytywne wpływy wychowania w rodzinie są związane przede wszystkim z realizowanymi w niej wartościami, wzajemną więzią uczuciową, pełnionymi rolami oraz wzorcami wzajemnego komunikowania

się. Dobrej rodziny - w procesie wychowania i wzrastania dzieci i młodzieży – nie jest w stanie zastąpić nikt, dlatego polityka państwa oraz wszelkie działania instytucji samorządowych i organizacji pozarządowych powinny być nakierowane na pomoc udzielaną rodzinie i w rodzinie. W sytuacjach kryzysowych, gdy rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z problemami, zachodzi konieczność udzielenia jej pomocy, wsparcia zewnętrznego lub interwencji. Należy jednak pamiętać, że nawet w sytuacji uzasadnionej interwencji poprzez ograniczenie władzy rodzicielskiej i umieszczenia dziecka w jednej z form pieczy zastępczej, jest to tylko forma opieki zastępczej subsydiarna wobec prawa dziecka do życia w rodzinie.

Konwencja o prawach dziecka

Zgodnie z zapisami Konwencji o prawach dziecka to rodzice mają prawo do wychowania dziecka i na nich spoczywa główna odpowiedzialność za dzieci. Państwo powinno szanować odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców, tak stanowi art. 5 Konwencji. Rozwinięciem tej zasady jest art. 18 podkreślający, że dziecko jest przedmiotem największej troski ze strony obojga rodziców, którzy ponoszą odpowiedzialność za jego wychowanie, mając prawo do korzystania z pomocy państwa. Także zapewnienie dziecku odpowiedniego standardu życia to obowiązek rodziców. Państwo powinno wspomagać rodzinę w wypełnianiu tych funkcji (art. 27)¹. Prawa dziecka do rozwoju są więc gwarantowane w dwojaki sposób: z jednej strony przez nałożony na rodziców obowiązek wychowania dziecka i wypełniania przez nich podstawowych funkcji rodziny, z drugiej zaś przez zobligowanie państwa do tworzenia systemu wspierania rodziny.

Konstytucja zasad pomocniczości

Nakłada ona na państwo obowiązek wspierania rodziny, a nie wyręczania jej w obowiązkach i staraniach względem dzieci. Konstytucja zobowiązuje państwo do prowadzenia prorodzinnej polityki społecznej, czyli do ochrony życia rodzinnego w ekonomicznym, prawnym i społecznym wymiarze, m.in. przez system zasiłków rodzinnych, wsparcie dla młodych małżeństw, rodzin wielodzietnych, osób samotnie wychowujących dzieci.

Władza rodzicielska

Charakter władzy rodzicielskiej wyznacza wielostronny stosunek prawny łączący rodziców z dzieckiem, i osobami trzecimi, instytucjami publicznymi.:

- Relacja rodziców z dzieckiem to stosunek rodzinno – prawny, regulowany na gruncie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Granicą interwencji prawnej jest przekonanie, że działania rodziców (rodzica) naruszają dobro i interes dziecka;
- Relacje z osobami trzecimi to relacje cywilnoprawne wynikające z podmiotowego prawa rodziców do dziecka (władzy rodzicielskiej), na przykład osoby trzecie nie mogą bez wiedzy rodzica przetrzymywać dziecka ani podejmować wobec niego decyzji;
- Relacje z państwem (instytucjami publicznymi) to stosunek administracyjno – prawny wynikający z obowiązków rodzica względem dzieci, np. obowiązek szczepień, badań przesiewowych, bilans zdrowia, obowiązek szkolny i nauki podlegają w trybie ustawy postępowaniu egzekucyjnym w administracji.
-

¹ Konwencja o Prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r. nr 120, poz.526)

Prawny charakter władzy rodzicielskiej

Rodzice są odpowiedzialni za dzieci i mają dbać o ich rozwój, Rodzina nie jest onnipotentna i nie musimy czekać, by dopiero po skutkach, gdy dojdzie do nieszczęścia i ewidentnej krzywdy dziecka, podejmować działania interwencyjne i naprawcze. Z drugiej strony właściwe władze publiczne: szkoła, sąd, służba zdrowia czy pomoc społeczna powinny w porę dostrzegać problemy i proponować adekwatną pomoc. Zgodnie z treścią przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego rodzice sprawują władzę rodzicielską nad dzieckiem, a dziecko winne jest im posłuszeństwo. Władzę rodzicielską powinni jednak rodzice sprawować zgodnie z dobrem dziecka, uwzględniając w swoich decyzjach stopień jego dojrzałości. Granice władzy rodzicielskiej wyznacza dobro dziecka.

Wykonywanie władzy rodzicielskiej

Dziecko pozostaje aż do pełnoletniości pod władzą rodzicielską². Przy braku jednolitej definicji uważa się, że władza rodzicielska to ogół obowiązków rodziców podejmowanych względem dziecka w celu należytego wykonania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz w celu wychowania i kierowania dzieckiem. Składnikiem władzy rodzicielskiej są także uprawnienia rodziców.

Wychowanie dziecka to kształtowanie jego osobowości, postaw emocjonalnych i systemu wartości. To także wyposażenie dziecka w umiejętności współzycia społecznego, wykształcenie poczucia obowiązku i odpowiedzialności oraz wielu innych cech potrzebnych w prawidłowym funkcjonowaniu osobniczym i społecznym. Wachlarz oddziaływań rodziców wobec dziecka w ramach wychowania obejmuje z jednej strony oddziaływanie fizyczne, takie jak dbałość o zdrowie, życie, sprawność fizyczną dziecka, jego wypoczynek, odpowiednie warunki mieszkaniowe, ubranie i wyżywienie, z drugiej zaś strony oddziaływanie duchowe. Do nich należy zaliczyć wpajanie dziecku zasad moralnych i współzycia społecznego, kształtowanie charakteru i nawyków.

Kierowanie dzieckiem to podejmowanie odpowiedzialnych decyzji, m.in. w sprawie obywatelstwa dziecka, zmiany imienia i nazwiska, określenia miejsca pobytu, sposobu leczenia, światopoglądu, wyboru kierunku edukacji, sposobu wychowania, rozwoju zainteresowań, wyjazdów za granicę, regulowanie oraz nadzorowanie trybu życia dziecka, w tym jego ochrona przed zagrożeniami i demoralizacją. W swoich decyzjach rodzice powinni kierować się przede wszystkim podstawnym kryterium dobra dziecka i zgodnością z interesem społecznym - swoją pieczę powinni sprawować z należytą starannością.

Jednym z elementów władzy rodzicielskiej jest zobowiązanie dziecka do posłuszeństwa wobec rodziców przez podporządkowanie się ich woli. Rodzice w ramach prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej powinni w swych oddziaływaniach wychowawczych odwoływać się do własnego przykładu oraz perswazji, z uwzględnieniem psychiki, osobowości i wieku dziecka. Stosując zalecane środki wychowawcze powinni dążyć, z poszanowaniem godności dziecka, do świadomego i niewymuszonego podporządkowania się dzieci ich życzeniom i poleceniom. W sytuacjach nagannego zachowania i odmowy wykonywania poleceń dopuszczane jest stosowanie wymuszenia posłuszeństwa w drodze upomnienia, a nawet karcenia fizycznego w odpowiedniej formie, bez szkody dla zdrowia fizycznego i psychicznego³.

System dyscyplinarny w wychowaniu

System dyscyplinarny to zespół norm - nakazów i zakazów - oraz sposobów ich egzekwowania. Na system ten składają się także nagrody i kary.

Nagrody stanowią wzmocnienie pozytywne i motywują dziecko do określonych, pożądanых zachowań. Mogą być przyznawane dodatkowo, po spełnieniu określonych kryteriów. Nagrody wręczone niewłaściwie mogą być przykładem dotkliwych urazów i łamania praw dziecka przez nieuzasadnione różnicowanie lub pomijanie tych, którzy spełnili określone kryteria - jest to naruszenie zakazu dyskryminacji.

² Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy - art. 92.

³ Komentarz do art. 95 w: Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy z komentarzem, red. H. Ciepla, Wydawnictwo Prawnicze, W-wa 2002.

Kary są działaniami mającymi na celu eliminowanie zachowań niepożądanych przez dolegliwości. Karą może być pozbawienie nagrody. Kary mają ścisły związek z obowiązkami. W przypadku kar w grę wchodzi dyskryminacja, naruszenie, łamanie oraz ograniczanie podstawowych praw i godności.

Na wprowadzenie elementów systemu dyscyplinarnego decydujemy się w sytuacjach zagrożenia dla dziecka i jego środowiska, gdy dotychczasowe metody wychowawcze okazały się nieskuteczne. Pamiętajmy jednak, że system dyscyplinarny powinien być zgodny ze standardami wynikającymi z praw dziecka. Jego stosowanie wymaga:

- poszanowania praw i godności dziecka;
- jednoznacznego określenia nakazów i zakazów,
- wskazania procedur postępowania,
- spójnych i konsekwentnych wszystkich działań w przypadku naruszenia obowiązujących norm.

Pamiętajmy! Uzasadnione, usprawiedliwione odstępstwo od zasad potwierdza spójność systemu wychowawczego. Brak reguł oraz każdorazowe stosowanie innych środków wychowawczych potwierdza brak systemu wychowawczego. Dzieci oceniają nas dorosłych nie za to co mówimy, ale za to, jak postępujemy.

Obowiązek udzielania pomocy rodzicom

Gdy rodzice nie wywiązują się ze swoich obowiązków wobec dzieci, właściwe organy władzy państwowej, w tym samorządowe, powinny udzielić im i dziecku stosownej pomocy. Korzystanie z pomocy instytucji publicznych nie zależy od uznania rodziców. Prawo rodziców do wychowania swoich dzieci jest zarazem ich obowiązkiem. Z chwilą gdy rodzice nie wywiązują się ze swoich obowiązków i nie zwracają się o pomoc do właściwych służb o pomoc, te są z urzędu zobowiązane do pomocy z chwilą uzyskania wiedzy o takiej potrzebie.

Pomagać, wspierać, interweniować

W sytuacjach zagrożenia dziecka ingerencja w rodzinie powinna polegać przede wszystkim na działaniach profilaktycznych zapobiegających skutkom niewłaściwego lub nieudolnego sprawowania władzy rodzicielskiej. Ustawodawca nakazuje nie tylko zapobiegać naruszeniom dobra dziecka, ale także zaleca usunąć naganne skutki postępowania rodziców.

Z jednej strony rodzice powinni wychowywać swoje dzieci, dbać o ich zdrowie, edukację, zapewnić im godziwe warunki egzystencji, z drugiej zaś na właściwych służbach społecznych spoczywa obowiązek dostrzeżenia problemów i zaproponowania w porę pomocy. W przypadku zlej woli czy świadomego zaniechania ze strony rodziców to te instytucje są zobowiązane do egzekucji obowiązków rodzicielskich w trybie administracyjno – prawnym.